

عظمت نماد طاووس در چننه بافی زنان ایلات قشقایی فارس

مرجان صلواتی

کارشناس ارشد گرافیک

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری

چکیده: چننه یا آینه‌دان یکی از دستبافت‌های عشایر قشقایی فارس است که عموماً توسط زنان بافته می‌شود. تجلی افکار، احساسات، ذوق، سلیقه و محیط زندگی آنان را می‌توان در اشکال، نمادها، نقوش و رنگ‌های به کار رفته در بافت این چننه‌ها یا همان آینه‌دان‌ها مشاهده نمود. بنیاد نقش و نگار در این دستبافت‌ها به اعتقادات اساطیری و نمادهای باستانی بسیار دور پیوند می‌خورد که در میان آنها نماد طاووس خود را جلوه گر می‌سازد. طاووس که در باورهای ایرانیان باستان نماد ذات انسان و در اعتقادات ایرانیان پس از اسلام نمادی کیهانی است، دارای معانی گسترده و عمیقی است. این نماد چنان بر روی چننه‌های عشایری نقش بسته که همواره پاره‌ای از اقلیم وجودی پر رمز و راز آن را به منصفه ظهور می‌رساند. لذا در این نوشتار با هدف شناخت و یافتن معانی نماد طاووس در این دستبافت‌ها، ابتدا به ارائه مفاهیم این نماد و سپس به بررسی تعدادی از نمونه‌های تصویری و جمع‌آوری شده می‌پردازیم و براساس روش تاریخی و توصیفی و استفاده از اسناد و مدارک کتابخانه‌ای و تحقیقات میدانی، این نماد را مورد مطالعه قرار خواهیم داد. در پایان پس از جستجو و کشف معانی عمیق این نماد می‌توان به لایه‌های نهفته معنایی و دلایل بکارگیری آن توسط زنان عشایری نائل گردید.

واژگان کلیدی: نماد، طاووس، چننه بافی، ایلات قشقایی

◆ مقدمه

بافندگان ایل قشقایی سرآمد همه بافندگان عشایری ایران هستند و دستبافت‌های زنان قشقایی تا حدود نیم قرن پیش عالی‌ترین نمونه بافته‌های عشایری بوده است. این دستبافت‌ها شامل قطعات کوچک نظیر چننه، خورجین و فرش‌های کوچک و بافته‌های در ابعاد بزرگتر نظیر فرش‌های بیش از هشت مترمربع می‌شده است (پرهام، ۱۳۷۰، ۶۳).

یکی از بافته‌های با ابعاد کوچک، چننه یا آینه‌دان، وسیله‌ای است جهت حمل وسایل شخصی از قبیل آینه، مدارک، مهرنماز و ... که صرفاً توسط زنان برای عزیزان و اعضای خانواده‌هایشان بافته می‌شده است. چننه‌ها مملو از نقوش و نگاره‌های نمادینی هستند که به طرق و شیوه‌های مختلف بافته شده‌اند. زنان چادرنشین در خلق این بافته‌ها از نقش‌پردازی‌های بی‌مانند و کم‌نظیری بهره می‌جویند به طوریکه میتوان اذعان داشت تنوع نقش و رنگ این دستبافت‌های درخشان به نوبه خود بی‌نظیر است.

زنان در بافت چننه با الهام از طرح‌ها و نقوش باستانی کهن که ریشه در فرهنگ دیرینه آنها دارد، آثاری خلق می‌نمایند که یادگاری از میراث کهن آنان محسوب می‌شود. طاووس که یکی از این نمادهای کهن باستانی است، در فرهنگ و هنر ایلات قشقایی فارس از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. بکارگیری این نماد در چننه‌ها دارای مضامین عمیقی است که به باورهای پر رمز و راز آنان باز می‌گردد.

نماد طاووس در هنر و معماری ایران باستان و هنر پس از اسلام مفاهیم کیهانی، ذاتی و اسطوره‌ای دارد که از آن جمله می‌توان به عمر جاودانه، نشان ثنویت، مظهر سلطنت، نماد حضرت محمد (ص)، اسطوره آب، نماد زن و ... اشاره نمود. از این رو زن بافنده قشقایی با بکارگیری نماد طاووس در چننه‌های خود علاوه بر زیباییابی سعی در نمادپردازی و هویت بخشی به بافته‌های خود را داشته است.

لذا با بررسی نماد طاووس در چننه بافی زنان قشقایی فارس و مطالعه مفاهیم نهفته در آن نه تنها

- ۴- پرهام، سیروس، دستبافت‌های عشایری و روستایی فارس، تهران، انتشارات امیرکبیر، جلد اول، ۱۳۷۰.
- ۵- پرهام، سیروس، دستبافت‌های عشایری و روستایی فارس، تهران، انتشارات امیرکبیر، جلد دوم، ۱۳۷۱.
- ۶- آپهام، پوپ، آرتور، معماری ایران، ترجمه: غلام حسین صدرافشار، ارومیه، نشر انزلی، چاپ اول، ۱۳۶۶.
- ۷- پیمان، حبیب‌الله، توصیف و تحلیلی از ساختمان اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایل قشقایی، تهران، ۱۳۴۷.
- ۸- تاج‌دینی، علی، فرهنگ نمادها و نشانه‌ها در اندیشه مولانا، تهران، انتشارات سروش، ۱۳۸۳.
- ۹- دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه فارسی، تهران، انتشارات امیرکبیر، جلد ۱۷، ۱۳۶۰.
- ۱۰- ریاضی، محمدرضا، فرهنگ مصور اصطلاحات هنر ایران، تهران، انتشارات دانشگاه الزهراء، ۱۳۷۵.
- ۱۱- شوالیه، ژان، گبران، آلن، فرهنگ نمادها، ترجمه: سودابه فضایی، تهران، نشر جیحون، جلد چهارم، ۱۳۸۵.
- ۱۲- کوپر، جی. سی، فرهنگ مصور نمادهای سنتی، ترجمه: ملیحه کرباسیان، تهران، نشر فرهاد، ۱۳۷۹.
- ۱۳- گیرشمن، رومن، هنر ایران در دوران ماد و هخامنشی، ترجمه: عیسی بهنام، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم، ۱۳۷۱.
- ۱۴- همایون پور، پرویز، جیران، زن عشایری و چپته، تهران، نشر چشمه، ۱۳۸۳.

- 15- G. Lechler, *The Tree of Life in Indo-European & Islamic Cultures in Ars Islamica*, University of Michigan, Vol. IV, 1937.
- 16- M. Golfer, Jorgensen, *Medieval Islamic Symbolic & the Painting in the Cefalu Cathedral*, Leiden E., 1986.

مقالات

- ۱- خزاعی، محمد، تاویل نمادین نقوش طاووس و سیمرغ در بناهای اصفهان عصر صفوی، تهران، نشریه هنرهای تجسمی، شماره ۶، تیر ۱۳۸۶، صفحات ۲۸-۳۳.
- ۲- خزاعی، محمد، نقش نمادین طاووس در هنرهای تزئینی ایران، تهران، نشریه کتاب ماه هنر، شماره ۱۱۲-۱۱۱، آذر و دی ۳۸۶، صفحات ۱۲-۶.
- ۳- صلواتی، مرجان، تجلی نماد گردونه خورشید "مهرانه" در قالی‌های ایل قشقایی، تهران، نشریه گلجام، شماره ۹، بهار ۱۳۸۷، صفحات ۴۸-۳۵.

عناصر دیگر، به عنوان اسطوره آب، باوری کیهانی و نمادی زنانه بیش از سایر نقوش به چشم می‌خورد. نماد طاووس که از زمان ایرانیان باستان در هنر و معماری ایران وجود داشته، دارای معانی نمادین و پر رمز و رازی است. ایرانیان باستان آن را مظهر عمر جاودانه و نقش آن را در دو سوی درخت حیات مظهر ثنویت و دوگانگی طبیعت انسان می‌دانند. در ایران پس از اسلام به عنوان نمادی از مرغ آفتاب و باوری کیهانی و ذاتی شناخته شده است. تعدادی از عرفا و شاعران دوران اسلامی هرکدام به نوبه خود در تحسین و یا تمجیح طاووس اشعار سروده‌اند که هرکدام جای تأمل و تفکر دارند. کارکرد نمادین این نقش در معماری پس از اسلام، در مدارس دینی، مساجد و اماکن مذهبی و حتی منازل شخصی افراد به وفور یافت می‌شود.

با وجود چنین پیشینه گسترده و عمیق که ریشه در فرهنگ کهن ایرانیان باستان و پس از اسلام دارد، بکارگیری نقش طاووس در چپته بافی زنان عشایری قشقایی دور از ذهن نیست و آنان برای زیبا جلوه دادن دستبافت‌های خود از چنین نقشی استفاده می‌کنند ولی این نقش فقط رنگ و شکل نیست بلکه معنایی عمیق در پس آنها نهفته است که به پاره‌ای از این معانی در این نوشتار اشاره شد. بدیهی است که با توجه به قدمت این نقش، پژوهش‌های گسترده‌تر می‌تواند ما را در حفظ و شناسایی این میراث فرهنگی ایللیاتی یاری رساند.

پی‌نوشت

- ۱- ذرع و نیم اصطلاحی است که اندازه‌ای ما بین یک متر و نیم تا دو متر مربع مساحت را مشخص می‌کند.
- ۲- چپته‌های "بی بی باف" و "استاد باف" را با کیفیت بسیار مطلوب برای جهیزیه می‌بافند در حالی که چپته‌های "دختر باف" یا "ناشی باف" را دخترانی می‌بافند که در مرحله یادگیری هستند.

فهرست منابع

- ۱- امام علی (ع)، *نهج البلاغه*، ترجمه: محمد دشتی، قم، انتشارات پارسیان، ۱۳۷۹.
- ۲- بهار، مهرداد، *جستاری چند در فرهنگ ایران*، تهران، نشر فکر روز، چاپ اول، ۱۳۷۳.
- ۳- بهزادی، رقیه، *فرهنگ نگاره‌ای نمادها در هنر شرق و غرب*، تهران، نشر فرهنگ معاصر، ۱۳۸۰.

The investigation of 3 patterns in Khamse Nezami Shahi Created by Soltan Mohammad Naghash with a glance to Tabriz Safavid iran

Fateme Jafari

(Student of M.A in Handicraft)

Since Safavid era is one of the most productive era ,it is necessary to become familiar with this period. Tabriz , the first Safavid capital ,was considered as initiator for this golden age.

In Tabriz artistic style , miniature had an remarkable growth .Many artists were summoned from entire country by Shah Ismaeal , the founder of Safavid , to create the best works of art.

Among these artists, Soltan Mohammad Tabrizi was one of the most out standing miniaturists. As he was experienced in Torkaman style and because of cooperation with Kamal-Adin Behzad , he could create a new style by combination of Harat miniature with his style. To investigate the painting of Soltan Mohammad Naqash-they are in Kamse Nezami Shahi book for Safavid era-written resources of art critics were wed .

There are some similar specifications in these 3 paintings :Composition style, Creating style and using major and minor components, Special colorizing, Great skill in creating a new composition by using the experience of both previous style and Harat style.

Keywords: Miniatur, Tabriz Safavid era, Soltan Mohammad, Khamse Nezami Shahi.

The Magnificence of peacock symbol in satchel weaving of Ghashghai's tribal women of Fars

Marjan Salavati

(M. A. in Graphic design, Tarbiat Modarres University Member of Academic board in Azad University, Shahr-e-rey branch)

Satchel or mirror case is one of Ghashghaei's tribe's hand-weaving of Fars that generally weaving by women. You can see their tastes, talents, feelings and environment in the form, color and symbols of these satchels or mirror cases. The Basic of symbols and motifs in these hand-weavings returns to mythical beliefs and ancient symbols that peacock symbol show off among them. Peacock is the symbol of human nature in mythical beliefs and universe symbol in the Iranian beliefs after Islam that has many expanded meanings. This symbol designed on these satchels as it shows a part of their mythical existence.

Then in this essay with the aim of knowing and understanding meanings of this symbol, first we consider the meaning of it and then some of its visual samples that collected. We will study on it based on historical and descriptive way with librarian documents. At the end after finding its deep meanings, could attain the hidden layers and the reasons of using it by women.

Keywords: Symbol. Peacock, Satchel weaving, Ghashghaei's tribes

